

УДК 378.018.43

**ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ З ЕФЕКТИВНИМ
ЗАЛУЧЕННЯМ ВСІХ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

Марина Скрипник

**Науковий керівник: старший викладач кафедри математики та цифрових
технологій Л.С. Синчук.**

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

***Анотація.** В статті описано організацію інклюзивного навчання з ефективним залученням усіх учасників освітнього процесу. Успішна інклюзивна освіта досягається насамперед завдяки прийняттю, розумінню та уважному ставленню до відмінностей і різноманітності учнів, які можуть включати фізичні, когнітивні, академічні, соціальні та емоційні особливості. Впровадження концепції інклюзивної освіти в практику окремих навчальних закладів потребує більшої кількості персоналу - вчителів з обов'язковою підготовкою зі спеціальної психології та спеціальної педагогіки, а також хоча б короткого тренінгу зі спеціальної психології та спеціальної педагогіки для всього шкільного персоналу. Розглянуті ролі таких фахівців, як вчитель в інклюзивному класі, асистент вчителя(тьютер), дефектолог, реабілітолог, логопед, а також роль батьків в успішній реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами*

***Ключові слова:** інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, вчитель, асистент вчителя, освітній процес.*

**Organization of inclusive education with effective involvement of all participants
in the educational process**

Maryna Skrypnyk

**Academic supervisor: senior teacher of the Department of Mathematics and
Digital Technologies L.S. Synchuk**

*Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State University, Kropyvnytskyi,
Ukraine*

***Abstract.** The article describes the organization of inclusive education with the effective involvement of all participants in the educational process. Successful inclusive education is achieved primarily through the acceptance, understanding and respect for the differences and diversity of students, which may include physical, cognitive, academic, social and emotional characteristics. Implementation of the concept of inclusive education in the practice of individual educational institutions requires more staff - teachers with mandatory training in special psychology and special pedagogy, as well as at least a short training in special psychology and special pedagogy for all school staff. The roles of such specialists as a teacher in an inclusive classroom, a teacher's assistant, a defectologist, a rehabilitation therapist, a speech therapist, as well as the role of parents in the successful implementation of inclusive education for children with special educational needs are considered.*

***Keywords:** inclusive education, children with special educational needs, teacher, teacher's assistant, educational process.*

Постановка проблеми: Інклюзивна освіта - це коли всі учні, незалежно від будь-яких проблем, які вони можуть мати, навчаються у відповідних за віком загальноосвітніх класах у школах за місцем проживання, отримують високоякісне навчання, втручання та підтримку, які дають їм змогу досягти успіху в освоєнні основної навчальної програми. Інклюзивна освіта охоплює всіх учасників освітнього процесу: дітей з ООП та їхніх батьків, вчителів, вихователів та інших фахівців, залучених до процесу інклюзивної освіти, а також здорових учнів. Інклюзія - це не набір локальних заходів, а системний підхід до організації діяльності в загальноосвітньому середовищі за всіма напрямками. Таким чином виникає необхідність дослідження організації інклюзивного навчання з ефективним залученням всіх учасників навчального процесу.

Аналіз досліджень і публікацій: Загальний фокус на шкільній інклюзії можна простежити в Саламанкській заяві та Рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами, які були розроблені в 1994 році (UNESCO 1994) [9]. Саламанкський документ містить нормативні принципи інклюзії, які визнають заклади, що включають кожного учня, підкреслюють різноманітність як перевагу, підтримують навчання та реагують на індивідуальні потреби. Однак розуміння і визначення концепції та розвиток інклюзивних практик відрізняються в різних країнах, що робить дослідження інклюзивної освіти ще більш важливим для розуміння того, що таке інклюзія і як її можна досягти (Hernández-Torrano, Somerton, and Helmer, 2020 p.) [7]. Останнім часом кілька шкіл підготували систематичні огляди концепції інклюзії і відзначили, що визначення інклюзивної освіти відрізняється в різних теоретичних підходах. Одні вважають, що основна концепція інклюзії стосується лише певних груп або категорій людей, тоді як інші стверджують, що інклюзія охоплює всіх (Nilholm and Göransson, 2017) [8]. Зазвичай дослідники, які вивчають інклюзивну освіту, посилаються на Саламанську заяву, щоб підкреслити важливість соціальної справедливості, демократії та ліквідації всіх форм виключення та дискримінації (Hernández-Torrano, Somerton, and Helmer 2020) [7]. Однак інклюзивну освіту як нормативну політику, що ґрунтується на

законах, складно вивчати в дослідженнях і реалізовувати в конкретних освітніх ситуаціях, оскільки контекст і люди відрізняються від ситуації до ситуації (Caspersen 2020 р) [6]. Відповідно до оновленого Закону України «Про освіту», інклюзивна освіта визначається як гарантована державою система освітніх послуг, що ґрунтується на принципах недискримінації, врахування людського розмаїття, ефективної участі та залучення всіх учасників освітнього процесу [4]. Законодавчо затверджено також термін «дитина з особливими освітніми потребами», який вживається щодо дітей віком до 18 років, які потребують додаткової освітньої та медико-соціальної допомоги для поліпшення їхнього здоров'я, розвитку, навчання, загальної якості життя та соціалізації, тобто інтеграції в суспільство з однолітками та іншими дітьми. До цієї категорії належать діти з постійними або тимчасовими порушеннями здоров'я. Інклюзія - це система спеціальної освіти, яка забезпечує дітям з різними діагнозами індивідуальний підхід до їхніх освітніх потреб. У відповідності до «Інструктивно-методичних рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році», інклюзивна освіта - це організація освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти, яке організовується за інституційної (денної або вечірньої) форми навчання, і яка забезпечує можливість включення дітей з особливими освітніми потребами до навчання разом з іншими учнями класу [2].

Сучасні аспекти впровадження інклюзивної освіти висвітлили С. Бабенко, М. Деркач, Н. Дятленко, В. Засенко, Р. Левіна, А. Колупаєва, М. Шеремет, Ю. Найда, Ю. Рибачук та інші. Автори наголошують на необхідності професійного розвитку вчителів. Ю.Ю. Рязан та Ю.Ю. Шимашенко, які працюють в умовах інклюзивної освіти, наголошують на тому, що комунікативні навички є одним з найважливіших чинників успіху вчителя в його/її професії. Поняття та сутність педагогічного спілкування досліджують Н. Бутенко, О. Жирун, М. Заброцький, С. Левченко, а структуру комунікативної компетентності - Н. Бібік, Н. Волкова, С. Петрушин, О. Савченко та ін. На думку Т. Борохвіної [1, с. 168], ключовими цінностями інклюзії у 21 столітті є такі :

- 1) дитина - найважливіша цінність, що передбачає взаєморозуміння;
- 2) терпляче ставлення до дітей з різними особливостями розвитку, яке ґрунтується на принципі взаємоповаги й толерантності;
- 3) дитина є частиною суспільства, що передбачає рівні можливості;
- 4) кожна дитина унікальна, але їй необхідно допомогти розвинути свій потенціал (індивідуальний підхід та особистісно-орієнтоване навчання).

Як зазначає І. Малишевська, «інклюзивна освіта сьогодні - це соціально-педагогічне явище, яке забезпечує рівний доступ до якісної освіти і ґрунтується на ідеалах гуманізму та людяності, духовної, етнічної, фізіологічної та загальнолюдської рівноваги»[3, с. 208].

Мета статті: визначити роль і функції всіх учасників інклюзивного освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу.

Організація співпраці між фахівцями є однією з найважливіших передумов впровадження інклюзивної освіти в школах, результатом якої має стати навчальне середовище, що максимально сприяє повноцінному розвитку всіх учнів, у тому числі з особливими потребами. Штатний розклад має включати такі посади, як дефектолог, реабілітолог, логопед та асистент вчителя в одному або декількох інклюзивних класах. Професійний супровід дітей з особливими освітніми потребами забезпечує розвиток необхідних навичок і вмінь та мінімізує вплив фізичної та розумової неповносправності дитини на навчальний процес. Склад команди залежить від особистісних, психологічних та педагогічних особливостей дитини. Члени команди спільно оцінюють стан розвитку кожної дитини, розробляють індивідуальні довгострокові та короткострокові плани роботи з дитиною, реалізують їх разом з дитиною, приймають рішення про необхідність залучення команди фахівців, планують додаткові послуги, аналізують та оцінюють результати спільної діяльності та загалом підвищують кваліфікацію. До спеціальної освіти залучаються й інші члени педагогічного колективу: музичні керівники, спеціальні фізіотерапевти та ін. Фахівці з розвитку дітей з особливими освітніми потребами - логопеди, фізіотерапевти, психологи, неврологи, ерготерапевти, поведінкові терапевти,

соціальні працівники можуть по-різному підтримувати вчителів. - всі вони можуть закласти основи інклюзивного та успішного класу.

Під спільним викладанням розуміють таку організацію навчання в класі, коли вчитель та асистент вчителя (тьютер) та інші фахівці працюють разом у фізичному просторі (класі) з гетерогенною групою учнів, у тому числі з дітьми з особливими освітніми потребами [1]. Основна ідея полягає в залученні інших фахівців (асистентів, спеціальних педагогів) до навчального процесу, щоб забезпечити: супровід дітей з особливими освітніми потребами, консультування та орієнтацію, допомогу вчителям школи. Навчання у співпраці - це інноваційний підхід до організації навчального процесу, що забезпечує персоналізацію навчального простору, залучення всіх учнів у класі до активної діяльності та підвищення якості освітніх послуг. Це вимагає ретельної підготовки уроків, ефективної взаємодії та комунікації між вчителем, асистентом, іншими фахівцями координації спільної діяльності та чіткого розуміння ролей і обов'язків [2]. Технологія спільного викладання передбачає залучення фахівців, які працюють пліч-о-пліч з викладачем на засадах партнерства та співпраці. Разом вони планують навчальний процес, узгоджують стилі та методи роботи в класі, визначають мету та структуру уроку, стратегії викладання та форми оцінювання навчальних досягнень учнів. Перевагами спільного викладання є можливість залучити всіх учнів класу до певного виду роботи під час уроку та можливість виконувати різні види завдань. Це дає можливість диференціювати форми і методи викладання предмета, контролювати методику викладання, а також ефективний моніторинг поточних потреб учнів, здійснення індивідуального супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Спільне викладання вимагає ретельної підготовки навчальних матеріалів, узгодження методів і форм викладання, розуміння кінцевого результату та вирішення спільних організаційних проблем.

Тривалий час діти з інвалідністю навчалися в окремих класах або в окремих школах. Люди звикли до думки, що спеціальна освіта означає окреме навчання. Але тепер ми знаємо, що коли діти навчаються разом, це дає

позитивні академічні та соціальні результати для всіх дітей, які беруть участь у навчанні. Інклюзивна освіта відбувається тоді, коли є постійна адвокація, планування, підтримка та прихильність. В інклюзивних класах можуть відбуватися звичайні та незвичайні речі. Інклюзивні класи можуть бути активними і мати сприятливе середовище, яке залучає дітей до різних видів діяльності, що розвивають почуття взаємної співпраці, дух взаємодопомоги та розуміння чужих проблем.

Як відомо, батьки є першими вчителями дитини, які виховують її всіма засобами, тому постає необхідність в тому, щоб батьки дітей з особливими потребами мали право голосу щодо того, яким чином має надаватися освіта дітям з особливими потребами. Необхідно залучати батьків до планування впровадження політики інклюзивної освіти. Оскільки батьки не розуміють, що від них вимагається, відчувають себе неповноцінними і не розуміють своєї ролі у впровадженні індивідуальної програми розвитку, але без участі батьків вона не може бути успішною. Дуже важливо прислухатися до них і сприймати їх як партнерів у формуванні політики інклюзивної освіти. За останнє десятиліття інклюзивна освіта та інклюзивне батьківство стали частиною більшості шкільних дискусій про освіту; це означає, що, співпрацюючи зі школою, в якій навчається дитина, батьки можуть змінити ситуацію на краще. Сьогодні школи заохочують батьків стати невід'ємним партнером у навчанні своєї дитини. Працюючи разом, батьки та вчителі відчувають взаємну підтримку та задоволення, спостерігають позитивні зміни в дітях, що сприяють не лише успішності, але й підвищенню самооцінки дитини з особливими освітніми потребами та покращенню поведінки. Тож, що можуть робити батьки, як учасники інклюзивного освітнього процесу?

- Вони можуть заохочувати дитину брати участь у заходах, де вона може познайомитися з однолітками з різними здібностями. Вони також можуть шукати в Інтернеті заходи або організації, до яких дитина може захотіти приєднатися.

- Батьки повинні заохочувати дитину до розвитку дружби з однокласниками або іншими дітьми по сусідству.

- Батьки можуть обговорити свої цілі, очікування та вподобання щодо дитини з її вчителями, терапевтами тощо до того, як дитина піде до школи і вирішить, який навчальний план для неї обрати.

- Батьки також повинні бути повністю обізнані з правами своєї дитини на інклюзивну освіту. Іноді школи не підтримують прагнення сім'ї до інклюзії, і батьки, а також сім'я повинні спробувати пояснити, чому вони вірять в інклюзивну освіту для своєї дитини.

- Батьки можуть скористатися допомогою експерта, який поділиться інформацією про переваги інклюзивної освіти. На рівні школи батьки можуть спробувати сприяти інклюзії різними способами, включаючи модифікацію навчальної програми дитини, допомогу в роботі в класі, а також можуть надавати вчителям матеріали про дітей з особливими потребами.

Основними завданнями спільної діяльності закладу освіти і сім'ї щодо вирішення проблем навчання, виховання та розвитку дітей є наступні:

- інтеграція зусиль сім'ї та педагогічного колективу в діяльності з розвитку дитини; забезпечення участі батьків в організації навчально-виховного процесу та діяльності навчального закладу;

- мотивація батьків до вивчення науково-методичної, психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку та виховання дитини; підвищення психолого-педагогічної культури батьків, поповнення їхніх знань, умінь і навичок з питань виховання. взаємодії з дітьми;

- підвищення відповідальності батьків за виховання дітей;

- створення системи просвітницької роботи, спрямованої на підвищення правової культури батьків;

- підвищення рівня обізнаності та навичок батьків щодо проблем формування здорового способу життя й профілактики асоціальної поведінки та поширення шкідливих звичок;

- організації змістовного дозвілля сім'ї;

- залучення батьків до виховної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання;

- надання психолого-педагогічної підтримки та допомоги сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Повага, відсутність критики та співчуття - ключ до добрих стосунків між сім'єю та школою. Батьки є найважливішими наставниками дітей і, як такі, мають право на особливу увагу та повагу з боку професіоналів. Вчителі можуть допомогти батькам ефективно виховувати дітей з особливими потребами.

Багато батьків дітей з певними порушеннями спочатку приховують свій гнів, обурення або відчай, але коли вони розуміють, що вчителі цікавляться їхніми почуттями і труднощами, швидко йдуть на контакт. Вчителі повинні ставитися до батьків позитивно і чесно, незалежно від їхніх особистих характеристик.

Вчителі не повинні оцінювати чи критикувати, але заохочувати батьків до прийняття власної ролі у навчанні дитини з особливими освітніми потребами.

Якщо на батьків не тиснути, а заохочувати їх приймати власні рішення, шанси на позитивний результат зростають багаторазово. Якщо вчителі не схвалюють дії батьків по відношенню до дитини з труднощами у навчанні, це може призвести до батьківського відчуження та опору. Вчителі повинні бути чутливими до ситуації в сім'ї, співпереживати родині і показувати це у своєму спілкуванні. Спостерігаючи за реакцією батьків, вчителі можуть визначити, наскільки ефективною є їхня емпатія. Важливо, щоб у школі існували різні форми комунікації та взаємодії між сім'єю та школою. Спілкування може відбуватися в письмовій або усній формі. У міру того, як сім'ї набувають освітнього досвіду та налагоджують регулярну комунікацію зростає рівень їхніх знань і навичок та зміцнюється їхня впевненість у собі. Спілкування повинно бути безперервним і відкритим, оскільки воно відіграє важливу роль у співпраці між батьками та іншими фахівцями. Важливо, щоб батьки отримували вичерпну інформацію про розвиток своїх дітей. Фахівці або вчителі не повинні нічого приховувати від батьків, адже будь-яке упуцнення може мати значний вплив на подальший розвиток дитини. Чесність має бути ключовим елементом у спілкуванні [5, с. 164-165].

Висновки. Інклюзія ґрунтується на принципах доступності та поваги до права людини на рівний доступ до якісної освіти. Сучасна школа надає дитині наукові знання та сприяє усвідомленому ставленню до дійсності, в той час як сім'я надає практичний життєвий досвід та сприяє вмінню будувати дружні стосунки з однолітками, дотримуватися позитивної та правильної соціальної поведінки. Лише за умови тісної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу в інклюзивній освіті вдасться розвинути та сформувати цілісну особистість.

Список літератури:

1. Борохвіна Т. Інклюзивна освіта: генезис і основні принципи. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ, 2018. № 2. С. 164–169.

2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році : Лист Міністерства освіти і науки України від 31 серп. 2020 р. № 1/9-495. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76129/ (дата звернення: 16.11.2023).

3. Малишевська І. Актуальні аспекти впровадження інклюзивної освіти в Україні. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2016. №13. С. 205–211.

4. Про освіту : Закон України від 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 16.11.2023).

5. Сяба М. О. Співпраця батьків дітей з особливими потребами та вчителів в американській освітній системі. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2015. № 4 (67). С. 160–169.

6. Caspersen, J., T. Buland, I. H. Hermstad, and M. Røe. 2020. *På vei mot Inkludering?* Sluttrapport fra evalueringen av modellutprøvingen Inkludering på alvor. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning Mangfold og inkludering. [[Google Scholar](#)]

7. Hernández-Torrano, D., M. Somerton, and J. Helmer. 2020. "Mapping Research on Inclusive Education Since Salamanca Statement: a Bibliometric Review of the Literature Over 25 Years." *International Journal of Inclusive Education*, 1–20. doi:[10.1080/13603116.2020.1747555](https://doi.org/10.1080/13603116.2020.1747555). [[Taylor & Francis Online](#)], [[Google Scholar](#)]
8. Nilholm, C., and K. Göransson. 2017. "What is Meant by Inclusion? An Analysis of European and North American Journal Articles with High Impact." *European Journal of Special Needs Education* [32](#) ([3](#)): 437–451. doi: [10.1080/08856257.2017.1295638](https://doi.org/10.1080/08856257.2017.1295638) [[Taylor & Francis Online](#)] [[Web of Science](#) [®](#)], [[Google Scholar](#)]
9. UNESCO. 1994. The Salamanca Statement and Framework for action on special needs education: Adopted by the World Conference on Special Needs Education; Access and Quality. Salamanca, Spain, 7–10 June 1994. [[Google Scholar](#)]